

Başlık/ Title: Konformizmin Acıyla İmtihanı: Ömer Seyfettin'in "Yüksek Ökçeler" İsimli Hikâyesini Konformizm Üzerinden Okumak

Yazar/ Author

Dilek ÇETİNDAS

ORCID ID

0000-0001-8110-4175

Bu makaleye atf için: Dilek Çetindaş, "Konformizmin Acıyla İmtihanı: Ömer Seyfettin'in 'Yüksek Ökçeler' İsimli Hikâyesini Konformizm Üzerinden Okumak", *KARE*, no. 11 (2021): 205-225.

To cite this article: Dilek Çetindaş, "The War of Conformism with Pain: Reading Ömer Seyfettin's Story of 'Yüksek Ökçeler' Through Conformism", *KARE*, no. 11 (2021): 205-225.

Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 17 Haziran / June 2021

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 05 Temmuz / July 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20 Temmuz / July 2021

Web Sitesi: <https://karedergi.erciyes.edu.tr/>

Makale göndermek için / Submit an Article: <http://dergipark.gov.tr/kare>

Uluslararası İndeksler/International Indexes

INDEX COPERNICUS
I N T E R N A T I O N A L

DRJI

EuroPub

MLA
International
Bibliography

Index Copernicus: Indexed in the ICI Journal Master List 2018 Kabul Tarihi
/AcceptanceDate: 11 Dec 2019

MLA International Bibliography:Kabul Tarihi /AcceptanceDate : 28 Oct 2019

DRJI Directory of Research Journals Indexing: Kabul Tarihi /AcceptanceDate: 14 Oct 2019

EuroPub Database: Kabul Tarihi /AcceptanceDate: 26 Nov 2019

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Yazar: Dilek ÇETİNDAS*

KONFORMİZMİN ACIYLA İMTİHANI: ÖMER SEYFETTİN'İN "YÜKSEK ÖKÇELER" İSİMLİ HİKÂYESİNİ KONFORMİZM ÜZERİNDEN OKUMAK

Özet: Rönesans, Reform hareketleri, Coğrafi Keşifler ve devamında Aydınlanma Çağı ile birlikte gelişerek, 19. yüzyılda tüm dünya üzerinde etkili olan modernist süreç ve onun ideolojisi olan modernizm, ulus devletlerce benimsenir. Batı dünyasının dışında kalan coğrafya ve devletler için bir projeye dönüşen modernizm, başlangıçta kendine has nitelikleri ile devletlerin kimliklerinde etkili olurken, zamanla geleneksel toplum yapısı ve homojen kolektivite, yapay bir toplumsallık lehine bozulur. Zaman ve mekân algısındaki bütünlüğü parçalanmış, varlığının denetimini kaybetmiş olan birey, bütün maddi ve manevi değerlerini, elindekini yitirmemek adına kullanır ve kolektif olanı, öz benliğinin önüne geçirir. Geleneksel hayatın toplumu ile kitle toplumu arasındaki farkta bocalayan birey, bu kez kendiliğini ve öz değerlerini içinde bulunduğu cemiyetin kabullerine uydurmak zorunda kalır. Böylece aldatıcı fakat geçici olarak huzuru yaşadığı, onay duygusu ile güdülendiği, bireyselliğini yok etmekle birlikte, cemiyetin bir üyesi olmak kimliğini elinde tuttuğu bir sürecin içerisinde dâhil olur. Modernizmin kendi açmazını da beraberinde getirdiği bu süreç sonunda birey, tüm akılcılık ve eleştirel düşünce iddialarına rağmen, konformizme yenik düşer.

Bu makalede, bir ulus devlet yazarı ve ideologu olarak Ömer Seyfettin'in, özellikle "Yüksek Ökçeler" isimli hikâyesinden hareketle, eserlerinde var olan konformizm eleştirisi üzerinde durulacaktır. Modernist bireyin, gelenekten ve değer yargılarından kopuşu örnekleyen merkez yanlısı tutumu, Ömer Seyfettin'in bağlı olduğu "Halka Doğru" ilkesiyle bağdaşmamaktadır. Bir yandan ulus devlet ideolojisi olarak modernizmi kullanan fakat bir diğer yandan da kolektivite ile birlikte taşınan ortak bilinçaltının ideal değerine inanan yazar için konformizm, ciddi bir eleştiri malzemesine dönüşür. Ömer Seyfettin'in, "Yüksek Ökçeler" isimli hikâyesi, sadece vurgulanan nonkonformist düşünce açısından değil, kamusal alan ve özel alan arasındaki ayrılıkta kendisini bulan gösteri toplumu üzerine bir alternatif okuma tecrübesi sunması bakımından da dikkat çekicidir.

Anahtar Kelimeler: Ömer Seyfettin, Yüksek Ökçeler, Konformizm, Modernizm, Gösteri Toplumu.

THE WAR OF CONFORMISM WITH PAIN: READING ÖMER SEYFETTİN'S STORY OF "YÜKSEK ÖKÇELER" THROUGH CONFORMISM

Abstract: The modernist process and ideology, which developed with the Renaissance, Reform movements, Geographical Discoveries and the Age of Enlightenment, was adopted by nationstates in the 19th century. While modernism, which has turned into a Project for the geographies and states outside the Western world, was influential in the identities of states with its unique characteristics at the beginning, the traditional social structure and homogeneous collectivity deteriorated in favor of an artificial sociality. The individual, who seintegrity in the perception of time and space has been shattered and who has lost the control of his existence, uses all his material and spiritual values in order not to lose what he has, and puts the collective before his own self. The individual who falters in the difference between the society of traditional life and the mass society, this time has to adapt his self and self-values to the values of the society he is in. Thus, he gets involved in a deceptive but temporary process in which he experiences peace, is motivated by a sense of acceptance and approval, and retains the identity of being a member of the community, while destroying his individuality. At the end of this

* Doç. Dr., Pamukkale Üniv. Fen Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bl./DENİZLİ, email: dilekchetindas@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-8110-4175

process, in which modernism brings its own dilemma, the modernist individual is defeated by conformism, despite all the claims of rationality and critical thinking.

In this article, the criticism of conformism in the works of Ömer Seyfettin, as a nation-state writer and ideologist, will be focused on, especially based on his story "Yüksek Ökçeler". The pro-centrist attitude of the modernist individual, which exemplifies the break from tradition and value judgments, is incompatible with the principles of Ömer Seyfettin's "Halk'a Doğru" principle. For the writer who uses modernism as the ideology of the nation-state on the one hand, but on the other hand believes in the ideal value of the common subconscious carried with the collectivity, conformism will turn into a serious criticism material. The author's story named "Yüksek Ökçeler" is not able not only in terms of emphasized nonconformist thought, but also in terms of presenting an alternative reading experience on the society of spectacle between the public and private spheres.

Keywords: Ömer Seyfettin, "Yüksek Ökçeler", Conformism, Modernism, Society of the Spectacle

1. Giriş

Hristiyanlık ile pagan dönem arasındaki farkı işaretlemek için 5. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanan 'modern'¹ ve devamındaki kavram olarak 'modernite', 'hemen şimdi' anlamına gelen Latince 'modo' kelimesinden türetilir.² Hristiyanlığın hâkim olduğu dönem ile pagan geçmişin ayrıştırılması için 'modernus' biçiminde kullanılışı, kavramın şimdi ile dün arasında çektiği sınırın ilk işareti olur. Zamanla modern, gelenek ve gelecek arasında bir çatışma alanı açacak, eskiden yeniye akan bir karşılaştırmaların sunulması noktasında da işlev yüklenecektir.³

İlerleme devrinin başlangıcı olan Rönesans ile birlikte merkezini insan ve birey üzerine değiştiren Avrupa, kilisece tanımlanan özel tanrı tasarımını yerinden ettiğinde, modernitenin argümanlarını da hazırlamaya başlar. Reform hareketleri ile klasik dünya tasarımı etki alanını kaybederken, aklı merkeze alan ve bunun üzerinden ilerlemeyi hedefleyen aydınlanma ile modernitenin kavramsal dizgesi tamamlanmış olur. Kendini geçmiş ve köken üzerinden tanımlama girişimlerinin inkârı ile başlayan süreç ve nostaljiden kesin kopuş ile birey, aktif özneye doğru yol alırken, irade de tanrıdan alınarak, akla verilir. İnsan, tanrısal merkezin çekiminden çıkarak, kendi merkezini kurar.

Avrupa'nın varlığını buluş sürecinde kültürel kodlarını doğuran, devamında sanayileşme devrimi ile siyasi zeminine de oturan modernite, 17. yüzyılda, doğa ve evreni bir hesaplar dizgesi olarak sunan rasyonalitenin de katkısıyla, 18. yüzyıldan itibaren dünyanın ekonomik, felsefi, kültürel ve

¹ A. Çiğdem, *Bir İmkân Olarak Modernite*, İstanbul: İletişim Yay., 2004, s. 65, 72.

² S. Kızılçelik, Y. Erjem, *Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü*, İzmir: Saray, 1996, s. 385.

³ J. Habermas, *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*, çev. M. Sancar, T. Bora, İstanbul: İletişim Yay., 2010, s. 255-301.

siyasi temelinde var olan büyük bir sisteme dönüşür. Akıl, hümanizm, laiklik, teknoloji, eşitlik, bireyselleşme, özgürleşme, modernitenin imkânları olarak yayılır. Üstelik insanın; kendisini, varlığı ve evreni aklını kullanarak sorgulaması, aynı zamanda metafizik, fantastik, duygusal ve hatta zaman içerisinde, doğuş kaynaklarından olan folklorik birikime dahi sırtını dönmesini getirir.⁴

Avrupa'nın bilimsel, siyasal, kültürel ve endüstriyel devrimlerinin, nihai sonucu olarak değerlendirilen modernizm⁵, geleneksel olandan kopararak, birey ve yurttaş kılınmış kişiler üzerinde yükselen modern toplumu kurarken,⁶ bireyi karar ve eylemlerinden özgürleştirmeyi ve onu ait olduğu toplumdaki çıkararak üzerindeki sosyal denetimi kaldırmayı hedefler. Modernite ile anlamını seküler mahiyette değiştiren kamusal ve özel alanın ayrımı, dolayısıyla kişi ve toplumun alanını birbirinden ayırma, birey hayatını önceleme esası üzerine kurulur.⁷

İkinci Dünya Savaşı ile modernitenin egemenliği sarsılmaya başlar. Her ne kadar özgürlük vaadiyle gündeme gelse de bu vaat, hegemonik bir iktidar alanını besler.⁸ Yeni ve ilerlemiş olanı imleyen modern, bu kez, gelenekten kopararak yüceltiği bireyi tahtından eder.

Modernite kavram ve değerler dünyası ile gelişirken aynı kavram ve değerler dünyası ile tartışılır. Burada daha çok, bireyin özne konumundan çıkarılmasının eleştirisi vardır. Modern insan; kapital, sanayi, siyaset sacayağının oluşturduğu statükonun içerisinde, kendi özgürlüğünü ve özgünlüğünü yitirmiştir.⁹ Bu durum, düşünürlerin, modernizme yönelik eleştirilerinin de kaynağı olur.

Aslında toplumsal yaşamın rasyonelleştirilmesi anlamına gelen modernite, insanlığın geleneğin ve dogmaların etkisinden çıkarılarak; akıl, irade ve eleştiri temelinde yükseltilmesi anlayışına yaslanır. Eskiden hızla kopma ve yeniliğe, ilerlemeye doğru yönelme, moderniteyi dinamik bir süreç hâline getirirken¹⁰, sanayileşme, kentleşme, ticaret ve teknikteki gelişmelerin neden olduğu domino etkisi, toplum yapısında ciddi değişimleri doğurur.

⁴ S. Kızılçelik, *Postmodernizm Dedikleri*, İzmir: Saray, 1996, s. 4-16.

⁵ A. Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, çev. E. Kuşdil, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010, s. 21-25.

⁶ İ. Tekeli, "Türkiye'de Siyasal Düşüncenin Gelişimi Konusunda Bir Üst Anlatı", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce* 3, İstanbul: İletişimYay., 2002, s. 22.

⁷ G. G. Dunn, *A Social Critique of Postmodernism: Identity Crisis*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1998, s. 43.

⁸ Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, s. 72.

⁹ Kızılçelik, *Postmodernizm Dedikleri*, s. 11-12.

¹⁰ M. Türköne, *Siyaset*, Ankara: Lotus Yayınları, 2006, s. 482-84.

Herhangi bir dogma, otorite veya statükonun baskısına kalmadan, kendi otokritiğini yapan, kendi ilkelerini üretmeyi savunan, kendi meşruiyetini ilan eden ¹¹modernizm, II. Dünya Savaşı ile birlikte, bir proje olarak, yeni insanı da doğurur. Aklın denetiminin yeterli olmadığı, felsefenin kendi değerlerine ters biçimde açığa çıkarken, ekonomik arayışlar da yeni bir dalgayı başlatır. Kitlel ve büyük göç hareketleri gerek siyasi gerekse ekonomik olarak, dünya dengesini değiştirir. Homojen nitelikteki kolektivite, yapay toplumsallık lehine bozulur. Fakat, zaman ve mekân algısındaki bütünlüğü parçalanmış, varlığının denetimini kaybetmiş olan birey, bütün maddi ve manevi değerlerini, elindekini kaybetmemek adına kullanarak, kolektif olanı, bireysel benliğin önüne geçirir. Artık birey, gösteri toplumunun bir üyesi hâline gelir. Bundan sonra yalnızca toplumsal baskı veya ideolojik aygıtlarla denetlenerek bir içtepiye maruz kalmaz, aynı zamanda, içinde olduğu grupla bağını koparmamak konusunda da bocalamaya başlar. Bu bağdan kopmak, yalnızlaşmak, daha doğrusu tecrit edilmişlik duygusuna kapılmak demektir.

Modern toplum, tüketime dayalı bakış açısıyla kitlenin güçlü ve haklı görüldüğü bir sürecin sonucu olur.¹² Birey, geleneksel toplumların törel kalıp ve kurallarına bağlandığı gibi kitlenin beklenti ve ihtiyaçlarına da bağlıdır. Hareketlerde tahmin edilemeyecek hiçbir şey, sürpriz, beklenti, aşırılık bulunmamalıdır. Kitle insanı kabuğuna çekilerek, toplumsal uyumu devam ettirir.¹³

Değişen hayat standardıyla birlikte toplumsal yapının getirdiği her yenilik, bireyi dönüştürür.¹⁴ Modernite, insanlara teknoloji ve bilim vasıtasıyla geniş bir konfor alanı sağlarken, aynı konfor, modaya olan bağlılığı ve devamında iktidar baskısını da beraberinde getirir. Bu konforu kaybetmeme arzusu, toplumsal aidiyet ve kimlik kaygısıyla birleştiğinde, yeni bir durumdan, konformizmden söz edilir.

2. Konformizm

Mevcut olan inanç, değer, gelenek, kural ve eğilimlere bilinçli veya bilinçsiz uyum gösterme durumu olan konformizm, modern insanın açmazlarından birini oluşturur ve kentleşmenin, kapitalizmin etkileri üzerinden kendisini gösterir. "İlke olarak ya da uygulamada, çevresinde kabul görmüş veya egemen durumda olan davranış modellerine, düşünce tarzlarına uyan kimsenin hareketi" olarak tanımlanan konformizm,

¹¹ G. Şaylan, *Postmodernizm*, Ankara: İmge Kitabevi, 2003, s. 54-6.

¹² S. Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003, s. 361.

¹³ A. Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, çev. H. Tufan, İstanbul: YKY, 2018, s. 41-64.

¹⁴ R. Funk, *Ben ve Biz*, çev. Ç. Tanyeri, İstanbul: YKY, 2018, s. 70.

toplumun değer yargılarıyla barışık olma hâlini de arka planda işaretler.¹⁵ Döneminde hâkim olan değer yargılarına, kurumların kalıplarına, yöneticilerin veya başat grupların düşünce sistemlerine, eleştiri getirmeden bağlanma, dönem kurallarını uygulama ve değer yargılarını kabul etme eğilimlerinin bütünü olan konformizm, bireysel özgürlüklerini anlamsızlaştıran bir sistemdir. Romantik dönemlerin bireyi ve birey hayatını değerli gören ve önceleyen yapısı, modern dönemde söz konusu değildir ve bireyin toplumu tarafından pasifize edilmesi gündemdedir. Bilindiği gibi modern toplum bireyi, bir özne olarak değil; sosyolojik ve antropolojik bir öge, nesne olarak kabul eder. Kapitalizmin, tüketimin, teknolojinin, modanın getirdiği ilerlemeler, modern insanı toplum hayatına uyum sağlamaya zorlar.¹⁶ Toplumun ve kurulmuş düzenin -ki bu ister meşru ister kültürel ister illegal bir düzen olsun- varlığı, devamı ve işleyişi, her şeyden önemli tutulur.

Konformizm, zihne yönelik bir yavaşlamadır. Birey hayatını düzenleyen bu uyum davranışı, insanın evrim yasalarından bugüne hayata adapte olmasını; savaş, göç gibi kolektif felaketler karşısında gelenek ve törel yapısını devam ettirmesini de sağlayan unsurdur. Çoğu zaman konformizmin değerleri, kolektif kimliğin de unsurlarına dönüşecektir.¹⁷ Dolayısıyla konformizm, sosyal kimlikler açısından değerlidir. Modernist toplumda bireyden beklenen, kimliğin ve bilhassa kültürel kimliğin edinilmesi ve sahiplenilmesidir. Birey, kendi kültürel kimliğini, toplumunun değerlerine, normlarına ve aidiyetlerine göre belirlerken, konformizmin de etki alanına girecektir.

Konformist birey, mevcut hayat akış ve standardının korunmasına önem verir. Kendi değeri üzerinde de yabancılaşma bu noktada başlar. Merkezine yalnızca düzene uymayı ve mevcudun devamlılığını alan birey, rahatından veya alışkanlıklarından kopmamak için yapay hazlara tutunur. Sürekli bir huzursuzluğun etkisinde olan konformist birey; hayatını, alıştığı ve bu nedenle güvende gördüğü bir alan üzerinden inşa ederken, görmezden gelinen veya üstü örtülen gerçekler, içten içe bireyin rahatsızlanmasına neden olur. Yine de grubundan kopmamak, alışık olduğu iyi veya kötü ama mutlaka standart olanı kaybetmemek arzusu, bireyi konformizmin değerlerine bağlı kılar. Çoğunlukla içinde olunan gruba duyulan aidiyet duygusu, toplumsal olana da uymayı getirir.

¹⁵ A. Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma, 2000, s. 569.

¹⁶ Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, s. 33.

¹⁷ A. Mesouidi, *Cultural Evolution*, University of Chicago Press, 2011, s. 25-40.

Kolektivite içerisindeki birey, uyumu ölçüsünde o grubun ferdi olur ve kolektif kimlik unsuruna hizmet eder. Kişisel beklenti ve çıkar, toplumsal norm ve o anın değerleriyle uyumlu olduğunda sosyalleşme mümkün olabilecektir. Bireyin, hızla ötekileştirilmesi için, bu düzenin dışında olması, eleştiriye veya bireysel hazlara açık olması yeterlidir. Eleştirel düşüncenin, kişisel tercih ve seçimlerin hatta yargıların dışarıda bırakıldığı, statükocu toplumlarda, seyirlik olmak için nonkonformist olmak yeterlidir. Nonkonformist bireyler, kaotik bir toplumsallığa neden olacağı için, iktidarın denetimi de üzerinde hissedecektir.

Konformizm, manipülatiftir. Etkileşim arzusunun yüksekliği, diğerlerini baskılamak veya yok saymak pahasına, düzene uyma güdüsüyle birlikte ilerler. Uyum sağlamada tereddüt edenler, yavaş kalanlar, dışlanma ve yalnızlaştırma ile karşılaşır. Önce aile, devamında okul ve sosyal çevreye bağlılık, grup kimliğine aidiyet, bireyi pozitif bir değer dünyasında tutar. Birey, kendi iradesiyle ve çoğu zaman romantik hatta histerik bir bağlılığı da getirecek biçimde, çoğunluğun değer dünyasını, kendisine aşına kılar. Aynı zamanda konformizm, korku ve linç kültürü ile de yakından ilişkilidir. "Aydınlanma ve modernlik için aklın egemenliği dışında kalan boşluğun, belirsizliğin alanı bir korku kaynağı olmuştur. Modernliğin iktidarı belirsizliğe karşı savaş temelinde örgütlenmiştir."¹⁸ Birey, bu güvenlik duygusunu pekiştirmek için kendisini aldatabilir, değerlerinden vazgeçebilir, çünkü önemli olan düzenin sağlıklı devamıdır. Bireyin elinden yaratıcılığını alan, onu ahlaki değerlerini dahi görmezden gelmeye zorlayan bir süreç olarak konformizm, tüm ideolojik aygıtları yönetmekle kalmaz, simülakrları da kullanır ve düzeninin devamını gerçekleştirir.

Bununla birlikte birey, konformizme gönüllü olarak dâhil olur. Kişi yalnızca kendi çıkarları adına, konformizmin değerlerini benimseyebilir. Burada da genellikle davranışsal psikolojinin ilkeleri etkili olur. Bireyin davranışları, diğerlerine göre bir rol içerisinde düzenlenir. Birey, çevresinin değerlerini görmezden gelebilir, kabullenebilir, yaşatabilir ve hatta savunabilir. Grubun menfaatine olan davranış, bireyin aleyhine olduğunda bile çoğunluğa uyum sağlandığı görülür. Konformizm ile birey, kazançlarını, moral ve motivasyonunu koruyabileceği inancındadır.

Konformizm, modern insanı yalnızca cemiyetiyle iletişim içerisinde kılmaz, aynı zamanda onu sahtekârlığa da yönlendirir.¹⁹ Çünkü konformizmin olduğu yerde artık 'gösteri toplumu'ndan söz edilecektir.

¹⁸ Y. Çabuklu, *Postmodern Toplumda Kriz ve Siyaset*, İstanbul: Kanat, 2004, s. 4-5.

¹⁹ H. D. Loo, M. Reijen, *Modernleşmenin Paradoksları*, çev. K. Canatan. İstanbul: İnsan Yay., 2003, s. 191-194.

Gösteri toplumlarında, “kişi, kendini başkalarına sunduğunda, performansı toplumun resmi olarak onaylanmış değerlerini, davranışlarından çok daha fazla içerir ve temsil eder.”²⁰ ‘Kirli işlere’ ait tüm kanıtlar ‘seyircilerden gizlenirken’, birey, ‘yetersizliği saklanamayacak standartları korumak adına saklanabilecek olanlardan fedakârlık yapacaktır.’ Ayrıca birey, ne kadar çok grubun içerisinde bulunmaya, onların değerleriyle donanmaya imkân bulursa, bir o kadar da farklı toplumsal benliğe sahip olacaktır. Konformist birey, yukarı doğru hareket etmek istediğinde, uygun performansları sergilemek durumunda kalır. ‘Yukarı çıkma çabaları ile aşağı inmeme çabalarının vitrinin ayakta tutulması için yapılan fedakârlıklarla ifade edildiğini görürüz.’ Gösteri toplumları, ‘sahte cemaat’ler olarak, her zaman kaba, duyarsız ve bencildir.²¹ Modern toplumun dayatmacılığını en iyi açıklayan husus da bu noktadır.

Modernist bireyin, topluma entegre olmak için kendi öz varlığından, özgürlüğünden ve özgünlüğünden taviz vermesi gereklidir. Bu taviz, cemiyete katılabilmenin biletidir. Toplum, kendinden olmayı baskılayarak, bir salya gibi dışarı atacaktır. Konformist birey ise varoluş biçimlerini, değerlerini, algılarını, hiç farkında olmadan yitirir ve hayat karşısında şaşkın duruma düşer. Günlük eylemelerin, yapıp kılmaların içerisinde sürekli etrafa uyma zorunluluğu hisseden birey, kendi benliğiyle çatışma halindedir.

Görüldüğü üzere, konformizm, modern bireyin içinde bulunduğu ortama uyum sağlamak için diğer fertlerle kurduğu teması, bir çeşit projeye dönüştürür. Modern toplumlarda bireyin kişilik özellikleri, toplum tarafından belirlendiği için, cemiyetin onayını almak arzusu, o cemiyetin ve verili düzeninin devamlılığını da sağlayacağı için önemlidir. Böylece birey, kendi değer yargılarını yaşarken, aslında toplumun da değerlerini yaşatmış olur.²² Toplumun yargı ve kabullerine uygun davranmak, bireyi edilgenleşmeye baştan razı olmaya iter. Çünkü bunun aksi, yalnızlaşmak ve ötekileşmek demektir.

3. Osmanlı Türk Toplumunu, Ömer Seyfettin, Modernizm ve Konformizm

Osmanlı’da modernleşme, bir zorunluluk olarak, savaşlardaki yenilgi ve toprak kayıpları nedeniyle başlar.²³ Osmanlı, bir yandan Batı ile ilgili

²⁰ E. Goffman, *Damga*, çev., Ş. Geniş, L. Ünsaldı, S. N. Ağırnaslı, Ankara: Heretik, 2014, s. 45.

²¹ G. Debord, *Gösteri Toplumu*, çev. A. Ekmekçi, O. Taşkent, İstanbul: AyrıntıYay., 1996, s. 43-58.

²² Funk, *Ben ve Biz*, s. 103- 124.

²³ M. Belge, “Türkiye’de Zenofobi ve Milliyetçilik”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 4*, İstanbul: İletişim Yay., 2003, s. 180.

kanaatlerini revize etmek diğer taraftan da kendi bünyesinde yenilikler yapmak arzusuyla ve neredeyse el yordamıyla modernleşme çalışmalarını başlatır. Ordunun ıslahı ve Batılı tarzda eğitim kurumlarının açılması ile atılan adımlar, ulus devlete doğru pragmatist bir modernleşmeyi hazırlar. Tanzimat devriyle başlayan hümaniter modernleşme çabaları, modernizmin düalist olan yapısının, dönemde de etkili olmasını getirir. Felsefe ile gündelik hayatın birbiriyle koordineli ilerlememesi, bu devrin çatışmasının kaynağı olur.²⁴ Temeline eskinin reddini alan modernizm, ilerleme ve yeniye olan yaklaşımıyla toplumsal travmaları tetikler. Köy ve kentin, tarım ve sanayinin, imparatorluk ile ulus devletin, sınıflı toplum ile kolektivitinin, gelenek ile modernin, kinetik ile statüğün çatışması, modernizmin, Türk hayatına da ektiği çatışmalar olarak görülür.

Batı-dışı toplumlarda var olan gelenek ve modernlik arasındaki özel kopukluk, bu toplumların hızla geleneklerini dışarıklamalarını getirir. Osmanlı modernleşmesinde de otorite ve aydın gönüllülüğünü birlikte kapsayan modernizasyon süreci, "geçmişten ve gelenekten kopuş"u radikalleştirir. Osmanlı zaten kimlik bakımından geleneğinin devamcısı olmamış, var olan devlet geleneği ile ağırlığını sosyal nizam üzerinden yürütmüştür. Türk siyasi düşüncesinde 18. yüzyıl ile felsefi bir anlam kazanan Batılılaşma çabası, moderniteyi uyandırırken, sosyal hayatta ancak 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren felsefenin varlık alanını açabildiği görülür. Bu dönemle birlikte çalışmalar, geçmişin reddiyle, 'yenilikçilik' üzerinden bir ideolojiye dönüşmüş haldedir. "Gelenekler modernliğe engel teşkil ettiği gerekçesiyle gözardı edilebilmiş ya da kendiliğinden yok olmuştur."²⁵ Modernizm, geleneği dönüştüremez, ancak etnografiye ve folklorla hizmet eder hâle getirir, gösterimleştirir. Gelenek ve modernlik, birbiri için uyumsuz ilerlerken, modernizmin değişim, gelişim ve şüphe ilkelerine, ulus benliği ve kimlik konusunu da eklediği görülür.²⁶ Bu noktada çatışma, birey hayatı ile toplum hayatı arasındaki uçurumu derinleştirirken, toplumsal yapıda da hem kutuplaşma hem de çözümleri doğurur. Statükonun yön değiştirmesi, modernleşmenin başlangıçtaki ılımlı tavidan uzaklaşarak militarist bir yapılanmaya evrilmesini getirir. Halk ile modernist kitle arasındaki çatışma, sekülerizm ve milliyetçiliği temeline alır. Birey olmak, iradeyi de beraberinde getirdiği için, 'cemaat' hayatının yerini

²⁴ G. Çetinsaya, "Kalemiye'den Mülkiye'ye", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 1*, ed. M. Alkan. İstanbul: İletişim Yay., 2012, s. 57-71.

²⁵ N. Göle, *Melez Desenler*, İstanbul: Metis Yay., 2011, s. 7-18.

²⁶ Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, s. 28.

'cemiyet' hayatı alacak ve cemiyet, kimliği de belirleyecektir.²⁷ Bu noktada, köklere dönüş, arkaik devrenin yüceltilmesi, ulus damarının oluşturulabilmesi çabaları, modernizm çalışmaları ile ulus devlet çalışmalarını ortak bir merkezde tutar. Cemaat toplumunun sonunu getiren sistem, ideolojik, ekonomik ve düşünsel aygıtlarını kurduktan sonra modernleşme eylemlerini başlatır.²⁸ Geleneksel hayatın, değer ve moral yargıların terkedilmesi, bireyin kendisi için yeni bir yaşam alanı, yani özel alanını açmasıyla neticelenir. Bu noktadan sonra normatif yapıyı koruma, konformizmi zorunlu kılar.²⁹ Oysa konformizm, içinde yükseldiği geleneksel kültürün düşmanıdır ve hâkim kültüre popüler unsurları ihtiva ederek, yerel olanı bozar.³⁰

İşte tam bu süreçte ulus devletin yazarı ve ideologu olarak Ömer Seyfettin'in düşüncelerine ihtiyaç duyulur. Ömer Seyfettin'in modernizm veya modernleşmeye karşı bakış açısı, ulus devlet ideolojisine rağmen, çok da olumlu değildir. Bir yandan ilerleme ve gelişmeyi, dolayısıyla bilimde ön planda olmayı modernizm noktasında destekleyen yazar bir taraftan da nonkonformist bir toplum beklentisindedir. Toplum hayatı içerisinde moda merakı, özentisi, yozlaşma şeklinde yansıyan ve kültürel bilincin yok sayılmasına neden olan yapısı dolayısıyla modernizm, yazarın karşısında olduğu bir sisteme dönüşür.

Popüler kültürle çok yakından ilişkili olan konformizm, bu kültürün yayılması oranında da kuvvetlenir. Folk kültürlerin hızla erimeye doğru evrilmesi, konformizmde de bazı değişiklikler yaratır. Sınırların birbirine geçtiği, türlerin karnavallaştığı dünyada, yalnızca düzeni korumak gayesi yeterli olmaz, artık düzenin parçası olmak, dışlisi olmak ve tabir yerindeyse düzenin içeriği olmak gayeleri göze çarpar. Görünür olmak ve düzence emilmek, konformist bireyin bugününü ören duygudur. Her sıradan kişi, konformizmi üretmeye ve devam ettirmeye de aday görünür.³¹ Kültür endüstrisi, yerini hızla konformizme bırakır ve konformizm kendi mitini yaratmaya başlar.³²

Her ferdin mutlaka kendi sosyal ülküleri ve mefkûreleri ile yaşayacağına inanan Ömer Seyfettin için mesele, sosyal değil kimlikseldir. Geleneğin taassup hâline getirilmesine karşı olan yazar, pragmatizmin de

²⁷ F. Tönnies, *Cemaat ve Cemiyet*, çev. E. Güler. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yay., 2019, s. 146-251.

²⁸ Çiğdem, *Bir İmkân Olarak Modernite*, s. 72.

²⁹ H. Small, *The Public Intellectual*, Oxford: Blackwell Pub., 2002, s. 5.

³⁰ Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, s. 41.

³¹ H. Niedzwiecki, *Ben Özelim*, çev. S. Erduman, İstanbul: Ayrıntı Yay., 2021, s. 13-24.

³² T. W. Adorno, *Kültür Endüstrisi*, çev. M. Tezel, N. Ülner, E. Gen, İstanbul: İletişim Yay., 2007, s. 47-109.

karşısındadır. Eserlerinde, 'Yeni Hayat' düşüncesi ekseninde görüşlerin ön plana çıktığı yazar, kültürel Türkçülüğün izinde, kolektif kimliği pekiştiren, gündelik yaşamı alafranga çizginin aşırılığından kurtarmak konusunda çabalayan bir isimdir. Yazar, nesillerin millî ve psikolojik bakımdan kimlik bilincine sahip olarak yetişmesi için gayret gösterir. Moderniteyi, kültürel hayattan kopma ve öz kimliğe yabancılaşma olarak gören Ömer Seyfettin, toplumsal hayat ile birey arasındaki karşıtlıkları da irdeler. Özellikle gelenekten kopuşun, kolektif ruhtan ayrılışın, kültürel belleği yitirişin eleştirisini ya bir amnezi ya da konformizm üzerinden eleştiren yazar, 'içtimaat-ı beşeriye'³³ olan insanın, bireyleşme macerasını da bu noktada olumsuzlar. Toplumsal yapının parçası olmaya çalışırken, olumsuz ve ikame olana doğru eğilmek ise yazarın hikâyelerine eleştirel ve yeni bir anlam dünyası açar. Yazarın en çok eleştirdiği hususlardan olan kozmopolitlik de modernite ile içeriği değişen bir başlıktır. Konformist bireyden, apolitik olması beklenir. İdeolojiyi bir 'telkin hâlinde'³⁴ metinlerine taşıyan Ömer Seyfettin'in, bu durumu da kabullenmesi mümkün değildir. Tüm bu işaretler sonucunda yazarın öz kimliği kaybetmeye neden olacak her tavrın altında, modernizmin yattığına inandığını belirtebiliriz.

4. "Yüksek Ökçeler"

Ömer Seyfettin, "Aşk Dalgası" isimli hikâyesinde;

Böyle bir muhitin içtimaî vicdanına karşı gelmek, en kuvvetli ve muazzam hükümetlere karşı anarşistlik etmekten daha delilik, daha çılgınlık değil midir? Çok akıllı sandığım senin de hâlâ bu imkânsız hülya ile uğraştığını gördüğüm için çok canım sıkıldı. Ah zavallı dostum, sen şimdiye kadar piyangoyu çekmeli, kismetine düşen et yığıntısına, et tarlasına razı olmalı, orduya askercikler yetiştirmeliydin... Ve ancak böyle mesut olabilirdin"³⁵

cümleleriyle; "Yeni Bir Hediye"³⁶ içerisinde, maddi imkânlarını aşan düğün hediyesi için düzene uymak adına donanma piyangosu alan Sadi Bey'in şahsında ve "Zeytin Ekmek"³⁷, hikâyesinde namusunu kolaylıkla kaybetme noktasına gelen Naciye üzerinde konformist süreci eleştirel gözle

³³ N. Berkes, *Türk Düşününde Batı Sorunu*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015, s. 180.

³⁴ H. Argunşah, "Ömer Seyfettin'in Tarihî Hikâyelerinde Kişileştirme", *Tarih ve Roman*, İstanbul: Kesit Yay., 2016, s. 308.

³⁵ Ömer Seyfettin, "Aşk Dalgası", *Hikâyeler 1*, haz. Hülya Argunşah, İstanbul: Dergâh Yay., 2020, s. 298.

³⁶ Ömer Seyfettin, "Yeni Bir Hediye", *Hikâyeler 1*, haz. Hülya Argunşah, İstanbul: Dergâh Yay., 2020, s. 579-584.

³⁷ Ömer Seyfettin, "Zeytin Ekmek", *Hikâyeler 2*, haz. Hülya Argunşah, İstanbul: Dergâh Yay., 2020, s. 314-334.

işler. “Yüksek Ökçeler” ise yazarın, içinde bulunduğu toplumda gittikçe yalnızlaşan bireyin, modernizmin bir devamı olarak gelen konformizm içerisindeki boğulmuşluğunu ve açmazını, üstelik hiçbir savunmaya da kalkışmayan durumunu, temel mesele olarak ele aldığı hikâyesidir.

Hikâyenin kahramanı olan Hatice Hanım, “pek genç dul kalmış zengin bir hanımcağız”dır. Henüz on üç yaşında iken kendisinden oldukça yaşlı olan bir beyle evlendiği için, evlilikten nefret etmiştir. Öyle ki “erkeğin hayali zihnine romatizma, balgam, pamuk, vantuz, tendürdiyot yığınlarından yapılmış pis, abus, lanet bir heyula şeklinde” gelir. Temizliğe ve iffetine çok düşkün olan Hatice Hanım, evini, kendisi için bir koranak olarak değerlendirir. Dışarı ile münasebeti yoktur. Göztepe’de bulunan köşkünde, Eleni adlı yardımcısı, Gülter isimli evlatlığı ve Mehmet isimli aşçısı ile yaşayan Hatice Hanım, evdeki herkesin kendisi gibi iffetli olmasından çok memnundur. Kilerini kilitlemeyecek ve paralarını saklamayacak kadar evdeki yardımcılara güvenen kahraman, yine de gün içerisinde onları sürekli teftiş etmekten geri durmaz. Her teftişinde de yardımcılarını, tam istediği gibi intizam içerisinde bulur. Hatice Hanım’ın ev içerisindeki hayatını renklendiren tek merakı, yüksek ökçeli terlikleridir. Bu terlikleri giymek, zaman içerisinde kendisinde baş dönmesine ve yoğun ağrılara neden olunca, doktor tavsiyesiyle, topuksuz ve yünlü terlikler giymeye başlar. Bu andan itibaren de hayatının tüm düzeni değişir. “Eleni’yi kendi diş fırçasıyla ağzını yıkarken, Gülter’i kilerde reçel kavanozunu boşaltırken” görür. Mehmet ise “et günü olmadığı hâlde bol bir sahan külbastıyı yerken” yakalanır. Hatice Hanım, bir hafta içerisinde yardımcılarının “on beşten fazla hırsızlığını, yolsuzluğunu” görür. Her tarafı kilitler ve sorunu çözdüğünü düşünür. Fakat bir gün Mehmet’in bir dizine Gülter’i diğerine Eleni’yi oturtup hem onlara kur yaptığına hem de birlikte kendisini çekiştirdiklerine şahit olunca tahammülü de tükenir. Gülter, ‘Ah o terlikler! ’ diyerek hayıflanmaktadır. Yumuşak ve ökçesiz terlikler, yardımcılarının ‘her işi’ni bozmuştur. Artık ‘hanımın geldiği hiç’ duyulmamaktadır. Eskiden ‘yüksek ökçelerin takırtısından evin en üst katında kımıldandığını’ duyan ve buna göre tedbir alan, şimdiyse tüm foyaları açığa çıkan yardımcılarını kovan Hatice Hanım, iki yıl boyunca “aşçı, işçi, artık eve ne kadar adam aldıysa hepsi arsız, hırsız, yüzsüz, namussuz” çıkınca, çok kahırlanır. “Malı, mülkü varken, hiçbir sıkıntısı yokken, bu hizmetçi üzüntüsünden” zayıflayan, sararıp solan Hatice Hanım, yine yüksek ökçeli iskarpinlerini giymeye başlar. Bu vesileyle

"hizmetçilerinin hırsızlıklarını, uğursuzluklarını, namussuzluklarını göremez" olur.³⁸

Bu hikâye, yazarın konformizm üzerine düşüncelerini, hegemonik alan üzerinden okumamıza da imkân sağlar. "Konformizm, cansızlaştırıcıdır." Birey, hayatında hep 'aynı şeylerin tekrarlanmasını' istediği için konformizmi tercih eder. Hayatın akışının bozulmamasına, verili olanın yitirilmemesine dair verilen uğraş, "taklitçi davranış, 'yeniden yapılandırılmaya yoğunlaşma', 'biriktirme', 'mevcut olanı ve muhafaza edilmiş arşivleme" ile ilerler bu sürecin sonucu olur.³⁹ Hatice Hanım, konformizme yaslanıp, kendisine ve değerlerine rağmen, yardımcılarının hırsızlık, ahlaksızlık vb. durumlarına göz yumduğunda, yani pasifize olduğunda hastalığı iyileşecek, ara sıra başı dönse de yüreğinin rahatlığı, onun yumuşak terliklere dönmesini engelleyecektir.

Freud, "doğmuş olmayı 'daha sonraki tüm kaygı durumlarının prototipi ve nedeni olarak' görür." İnsanın, doğumundan itibaren "ister doğumunda yeni yaşam koşullarına hızla uyum sağlayarak, ister yaşamı sırasında onu arzuladığı ve sevdiği objelerle bağlantılandırarak sahip olmak zorunda olduğu bir enerjiyle dolduğu düşüncesi", olumsuz koşullarda, mevcut duruma uyum sağlayamamış bireyler için kaotik süreci de açar. Hatice Hanım, gerçekleştirdiği ve sembolik bir doğum kabul edilen evliliğinde, manevi anlamda tatmin olamamış, fantazmagorik dünyasını bile olumlayamamıştır. Bu durum onda "başıboş bir enerjinin, kaygı krizlerine neden" oluşunun açıklamasıdır.⁴⁰ 'Kendilerini çok sever' görünen konformistler, her ağır düşünce ve travmatik süreçte "vücuda ilişkin bir kaygı"⁴¹ yaşadıkları için, Hatice Hanım da bedensel arazlar göstermeye başlar. Bu hikâyede kahraman, ruhsal değişimini, kendi hikâyesini anlayarak ve kendi aleyhine çözecektir.

Birey, "ancak, bir zamanlar iktidara boyun eğme kararını kendisinin verdiği konusunda sorumluluğu üstlenirse değişme sürecine" girdiğine göre kahramanın "özerk güçlerini sakatlayan ve ruhsal deformasyonuna neden olan" bu "boyun eğiş"⁴² olur.

Hatice Hanım, tüm konformistler gibi diğerleriyle bir arada kalabilmek için "kendi merkezliliğinden dışarı uzanmak" durumundadır. Oysa, modern dünyada her yörunge sapması 'tehlikelidir', çünkü sonunda "kendi

³⁸ Ömer Seyfettin, "Yüksek Ökçeler", *Hikâyeler 2*, haz. Hülya Argunşah, İstanbul: Dergâh Yay., 2020, s. 351-354.

³⁹ Funk, *Ben ve Biz*, s. 22.

⁴⁰ A. Gall, *Anksiyete ve Kaygı*, çev. İ. Yerguz, Ankara: Dost Yay., 2012, s. 40.

⁴¹ E. M. Cioran, *Çürümenin Kitabı*, çev. H. Bayrı, İstanbul: Metis, 2013, s. 140.

⁴² A. Gruen, *Normalliğin Deliliği*, çev. İ. İgan, İstanbul: Çitlembik, 2003, s. 19.

merkezlenmişliğini, kendi kimliğini” yitirme tehdidi vardır. Birey, “çelişkili merkezini yitirmekten çok korkuyorsa, dışarı uzanmayı reddeder ve kendini kasarak geri çeker, dünya alanını ve reaksiyonlarını kısıtıkça büyümesi ve gelişmesi durur.” Hikâye kahramanının konformizme yönelik meyli, “benliğin diğerlerine katılımı ve diğerleriyle özdeşleşmesi içinde varlığı iyice boşalana kadar dağılıp yok” oluşla neticelenir. “Uyumculuğun yayıldığı bir dünya, bireyin kendini yitik hissetmekle kalmadığı, gerçekten yittiği, doğadan ve diğer insanlardan yabancılaşmasıyla birlikte kendinden de yabancılaştığı bir dünya”dır.⁴³ Böylece, hikâyenin sonunda, tüm değer dünyasını oluşturan kavramlarının uzağına düşen bir kahraman ile baş başa kalınır.

Konformizm, evrimsel süreçteki insanın çok da uzak olmadığı bir döngüdür. Karşılıklı ihtiyaçlar, konformist bakışı dayatmış durumdadır. Düzene en iyi uyum sağlayan, hayatta kalacak ve bedensel acılardan kurtulacaktır.⁴⁴ Acı, ‘insan deneyimi içinde’ bir yörünge izler. Kahramanın çektiği bedensel ağrı ve acılar, onu “yolundan çıkarır ve eksiltir, bütünlük arzusunu bozguna uğratar; acıyı kabul eden beden, bir yurttaş bedeni hâline gelmeye hazırdır.” Bu durum, bedensel acısını kabul eden Hatice Hanım’ın, ötekine dair anlayışlı olmasını sağlar. Kendisinin kırmızı çizgisi olan iffet ve ahlak, askıya alınmış olur.

Kahramanın, bedeninde duyduğu “fiziksel acıyı yaşama kapasitesi, insan için duyma, dokunma, arzulama kapasitesi kadar temel bir olguysa da”, acının “diğer bütün bedensel ve psikik olaylardan farkı, dış dünyada bir nesnesinin olmayışıdır.” Birey, acıyı kabul ettiğinde, modern dünyanın kakafonisine de kulak tıkamış olur. Modern hayat, diğerlerinin fiziksel varlığını “tehdit edici bir şey olarak” değerlendirme nedenidir.⁴⁵ “Yüksek Ökçeler” içerisinde modern hayatın eleştirisinin temellendiği hadiselerden biri de budur.

“Beden, ancak çektiği acıların çaresinin toplumun yapıp ettiklerinde olmadığını, mutsuzluğunun başka yerden geldiğini, acısının Tanrı’nın insanlara verdiği sürgün sıfatıyla bir arada yaşama buyruğundan kaynaklandığını kabul ederse bu yurttaşlık yörüngesini izleyebilir.”⁴⁶ Acı, kişisel algılar açısından, bireysel bir uyarı işaretidir. Acı hissi, “basit, duyuşsal bir akış ya da yükseliş değil, her şeyden önce bireyin dünyayla ilişkisi sorununu ve dünyayla ilgili deneyimini sorgulayan bir algıdır.” Bu

⁴³ R. May, *Yaratma Cesareti*, çev. A. Oysal, İstanbul: Metis, 2016, s. 132.

⁴⁴ F. Waal, *İçimizdeki Maymun*, çev. A. Biçen, İstanbul: Metis, 2008, s. 150-217.

⁴⁵ D. Breton, *Acının Antropolojisi*, çev. İ. Yerguz, İstanbul: Sel Yay., 2019, s. 25.

⁴⁶ R. Sennett, *Ten ve Taş*, çev. T. Birkan, İstanbul: Metis, 2019, s. 421-424.

yönüyle yalnızca fizyolojik değildir ve bir simgeyi de işaretler.⁴⁷ Acı, koruma işlevinin zaafa uğramasıdır. Görme ve duyma, bu zaafın, iç anlamının yerini tutar. Böylece acı, bireyin varlık alanının inşasında da önemli bir rol üstlenir.

Hatice Hanım'ın bedensel ağrı ve acıları, "öteki üstündeki iktidar arketipidir."⁴⁸ Mitik dönemlerden beri geçiş ritlerinin kaynağında da acı bulunur. Kahramandaki tersine erginleme de acı eşiği üzerinden verilir. Kahraman, acıyı deneyimlemeden erginlemeye ulaşamaz. Fakat cesaret yokluğu, uyumculuğun ve modern toplum dayatmacılığının baskınlığı, kahramanın erginleme sürecini yarım bırakacak, kahraman mücadeleden vazgeçecektir. Acı, "insanı kendisinden koparması ve sınırlarıyla yüz yüze getirmesi anlamında kutsal bir yaradır."⁴⁹ En hafif hâliyle bile olsa acı, mutlaka bir dönüşümü beraberinde getirecektir. İnsan acı sayesinde davranışlarını düzenlediği gibi diğerle olan ilişkisini yeni bir anlam alanına genişletir. Her beden, acı ile tanıştığında kişilik, sakatlanma yaşar. Birey, köleliğinin, güçsüzlüğünün idrakine varır ve kendisinin düşmanı olur, kendisini yıkmayı ve aynı zamanda da yeniden inşa etmeyi öğrenir.⁵⁰ Birey, acıyı deneyimleyerek, tanıma, kabul etme ve benimseme noktasına taşıdığında, acısını da bir tür histeriye dönüştürmüş olur.⁵¹

Stoacı ahlakın, acıya yaklaşımı, hikâyede kendisini gösterir. Epiktetos, insanların yaşadıklarından dolayı değil, yaşadıklarını sürekli düşünmek, olumsuzluklardan kurtulmak için çare aramak düşünceleriyle rahatsız olduklarını söyler. Birey, acı da çekse hastalık da görse olayları geldiği gibi yaşarsa, düzeni değiştirmeye çalışmazsa kendisini kurtarır. Birey, acı karşısında ancak bu yolla özgürleşebilir. Bu noktada birey, özerkliğini acı ile kazanmış olur. Bu açıdan bakınca Hatice Hanım'ın, bir tür çilecilik içerisinde bulunduğu söylenebilir. Fiziksel acı devam etmekte, fakat huzur bulunmaktadır. Manevi acı ise kahramanın damgasına dönüşür. Damgalı birey, toplumsal kimliğinde hasar bulunan bireydir.⁵² Acı, saygınlığın azalmasına dolayısıyla olumlu niteliklerin kaybına neden olur. Acı, hayatın akışını bozmuş, denetim kaybedilmiştir. Goffman, gündelik hayatını sürdürdüğü kişilerle olan ilişkilerinde "olumlu karşılıklar almaktan yoksun kalan ve kendini geri çeken" kişilerin, "şüpheli, bunalımlı, hasmane,

⁴⁷ Breton, *Acının Antropolojisi*, s. 11-12.

⁴⁸ Breton, *age.*, s. 15.

⁴⁹ Breton, *age.*, s. 16.

⁵⁰ Goffman, *Damga*, s. 21-22.

⁵¹ Goffman, *age.*, s. 24.

⁵² Goffman, *age.*

endişeli ve ne yaptığını bilmez şaşkın biri" hâline gelebildiklerini belirtir.⁵³ Birey, gerçek doğasından uzaklaşmasa da acı ile hayatının rutinini değiştirir. Bu anlamda artık kendi iradesi ile bir savaşa tutuşur.

Kahraman, fiziksel acıyı kabullenirken, psikolojik acıyı kabullenemez. Oysa zihinsel ve psikolojik acı, hayatın anlamını yitirmeye yakından ilgilidir.⁵⁴ Hatice Hanım'ın kaygısı, acıdan kurtulmak değil, kendisi için anlamlı olan ve rutini işaretleyen hayatına dönmektir.⁵⁵ Kahraman, acısını benliğiyle ve değerleriyle, varoluşu ile açıkladığında büyük bir hayal kırıklığı yaşar. Bu hayal kırıklığı yaşantıdaki değişimden kaynaklanmaktadır ve hikâye için konuşulursa, kalıcıdır. Psikolojik acının silinmesi için bedensel acı hâkim kılınır. Birey, kendisine zarar vererek, fiziksel acıyı ön plana çıkarırken, manevi planda rahata erer.⁵⁶

Rahatlık, dinlenme ve pasiflikle birlikte andığımız bir durumdur. "Rahatlık, hor görülmesi kolay bir duyum" olsa da modern bireyin, temel eğilimlerindedir. Bedenin rahatlaması, bireyin kendisine çekilmesine de olanak sağlar. Hikâyede, konformizm, beden üzerinden işletilir. Bireyi, hayatta kalmak için "uyumcu stratejilere mahkûm eden yoğun güçsüzlük duygusu nedeniyle", sözde bir "fayda-risk ikilemi" etiğine dayanan bir 'dengeler' toplamı ön plandadır. 'Dengeler' etiği bizi giderek en kötüye razı olma sınırına taşıyan daha az kötüler arasında bir seçimi gerektirir.⁵⁷ Hatice Hanım, 'pasif bedensel deneyim'i seçer ki bu da modernizmin temel arzularından biridir.

Judt, iki çeşit konformizm olduğundan bahseder. Biri "bencillikten ya da içgörü yoksunluğundan kaynaklanan banal" konformizmdir. İkincisi ise "sadece birbirlerinin suratını gören ve sırtlarını dünyaya çevirmişken, her şeyi gördüklerini sanan insanların çevresidir." Bu daha tehlikeli ve sorunlu bir konformizm çeşididir. Hikâye kahramanında da olduğu gibi birey, yalnızca kendi değerler dünyasıyla kuşatılmış, kendi benliğini ön plana almış, geriye kalan tüm erdem ve değerlerini ihmal etmiş olur.⁵⁸ Bu anlamda Nabokov'un 'philistine' olarak adlandırdığı konformist birey kategorisinde yer alan Hatice Hanım, "maddi ve sıradan şeylere ilgi duyan, zihniyeti kendi topluluğunun ve döneminin harcıalem fikirleri, basmakalıp idealleriyle şekillenmiş" olandır. Zenginliğini kullanmaktan hoşlanan bu

⁵³ Goffman, *age.*, s. 43.

⁵⁴ I. Orbach, M. Mikulincer, P. Sirota, E. Gilboa Schechtman, "Mentalpain: a multidimensional operation alization and definition", *Suicide Life Threat Behav*, 33/3(2011), s. 221.

⁵⁵ E. Tossani, "The concept of mentalpain", *Psychother Psychosom*, 82/2(2013), s. 68.

⁵⁶ Tossani, *age.*, s. 71.

⁵⁷ M. Bookchin, *Ekolojik Bir Topluma Doğru*, çev. A. Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yay., 1996, s. 36.

⁵⁸ T. Judt, *Yirminci Yüzyıl Üzerine Düşünceler*, çev. N. Elhüseyn, İstanbul: YKY, 2013, s. 262.

birey, "riayet etme, ait olma, katılma tutkusunun" esiridir. Onun için en doğru, herkes gibi olmaktır. Çevresine verdiği yegâne iletişim yolu, aldatma ve aldatılma üzerine kuruludur. Bu anlamda her türlü idealizmi de sahtedir."⁵⁹ Dolayısıyla ahlaki kaygıları ile ön planda olan Hatice Hanım, kendisini bu şekilde maskelemektedir. Tüm konformist bireyler gibi o da 'gerçek bir iç' ve 'organik vitaliteden yoksun'dur.⁶⁰

Hayatta kalma, konformist birey için sadece varoluşsal bir kaygı değildir. Ekonomik gücü, mülkiyet olarak elinde bulunduran kitle, militarist, politik ve erildir. Ömer Seyfettin'in bu hikâyesinde, özellikle erilliğin konumu ve yitimi dikkat çekicidir.

Ömer Seyfettin, eserlerinde bir yandan reaksiyoner bir milliyetçiliğin izlerini tesis ederken bir diğer yandan da mefkûreci kişiliğinin özelliği olarak toplumu yerelleştirmeye yönelik çabaların içerisinde. Militarist modernleşmenin en çok ihtiyaç duyduğu hegemonik yapının da doğal olarak takipçisidir. Kadın ve erkek kahramanlarına bu yönde bir temsil çizen yazar, eril kimliği, varoluşsal bir erk taşıdığı ve ulus devletin bir yanıyla psikolojik bir yanıyla da sosyolojik devamlılığının garantörü olarak değerlendirildiği için⁶¹ çok önemser. Bu nedenle yazarın anlatı merkezi de eril söyleme doğru kurulur. Kadınların özne olduğu anlatılar, ideolojik ve eleştireldir.⁶² Erkeklerin pasif olması, hegemonik alanla çatıştığı gibi kadının bireyciliği ve cesaretsizliği de gelenekten kopuşun işareti olur.⁶³ Hatice Hanım'ın eşi, hikâyede yoktur ve olduğu dönemlerde de yaşlı, yani pasiftir. Geride nesep yerine, yalnızca geriatrik sorunların hatıralarını bırakan, işlevsiz bir eştir. Erkeğin, eril vasfından uzak kurgulanması, hegemonik iktidar alanını, konformizme teslim etmiştir. Hikâyede ev, bu nedenle "pasif olanla bireysel olanı birbirine bağlayan bir konfor mekânı"na dönüşmüş durumdadır.⁶⁴ Geleneksel yapının statü mekânı, kent hayatında ele geçirilmiş bir konfor alanı sunar. Sükûn ve sessizlik, "bireysel mahremiyeti korumak" için bir yoldur. Birey, ev içerisinde bir içe çekilme ve içini boşaltma alanına sahip olmuş olur. "Konfor, pasif bedensel teslimiyet" ile birleşir ve mahremiyet de hızla kendi algısına çekilir. Bedenin 'patetik' tavrı,

⁵⁹ V. Nabokov, *Rus Edebiyatı Derstleri*, çev. Y. Yavuz, F. Özgüven, A. N. Akbulut, İstanbul: İletişim, 2013, s. 402-407.

⁶⁰ May, *Yaratma Cesareti*, s. 60.

⁶¹ L. Segal, "Yarışan Erkeklikler", *Birikim*, çev. V. Ersoy, 35 (1992), s. 44-45.

⁶² T. Bora, "Analar, Bacılar, Orosupular: Türk Milliyetçi-Muhafazakâr Söyleminde Kadın", *Şerif Mardin'e Armağan*, der. A. Öncü, O. Tekelioğlu, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s. 271.

⁶³ H. Argunşah, "Ömer Seyfettin'de Millî Kimliğin İnşasında Kadın", *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatında Kadın Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara: Kibatek, 2017, s. 61.

⁶⁴ Sennett, *Ten ve Taş*, s. 384.

bedensel incinmişliği, ruhsal incinmişlik yönünde tercih etmeyi zorunlu kılar. Orta Çağ'ın 'muaşeret tavrı', çileciliğe yatkın bedensel eylemleri, yani geleneksel tavrı, böylece kendisini belli eder. "Rahatlık/konfor bir kişinin uyarım ve duyarlık düzeyini aşağı çektiği gibi başka insanlardan uzaklaşarak" içine çekilmesine de olanak sağlar. "Yorgunluk hissi bedenini kendi enerjilerini kontrol etmesini, 'daha az hassasiyetin' organizmaya vereceği zararlara karşı bedenini korunmasını sağlayan koruyucu bir mekanizmadır. Bu koruyucu yorgunluğun başladığı an, verimliliğin keskin bir biçimde düşmeye başladığı andır." Bu da bireyin kamusal alanı ile özel alanı arasında bir çatışmayı, rol çatışmasını gerektirir. Bir gösteri içerisinde yaşayan birey, çoğu zaman güven alanı olan evi ile dışarıyı arasındaki çizgiyi ayırtmakta da zorlanır.⁶⁵

"Yüksek Ökçeler" hikâyesinde ev aynı zamanda kamusal alanı işaretler. Kamusal alanın imajı, dış dünyadan farklıdır. Dolayısıyla kahramanın özden uzaklaşmasına neden yoktur. Yine de iki alanın birleşmesi, Hatice Hanım'ın ayak uydurduğu veya göz yumduğu olaya bağlı olarak yaşadığı yabancılaşmayı açıklar. Bu konuda bir huzursuzluğu ve itirazı da kalmayacaktır ki asıl sorun da budur.

Kozmopolitliğin yansıma alanı olan evde, eğreti olmak, dışlanmak ve ötekileştirilmek vardır. Evde huzur yitirilmiştir. Niedzviecki'nin 'yeni-konformizm'i, bireyin kendi değerlerini önemseyerek, kendi hayatını merkeze çekerek, geride kalan her şeyi dışarıklaması olarak tanımlanır. Kendi gerçekliğini kuran, kendi inisiyatifini alan birey, yaşadığı yapay dünya ve gerçeği, en azından fantazma düzeyinde idrak edebilir. Toplumun normal görmediği, genele aykırı tutum, davranış ve değerler, doğru işlenerek olumlanabilir hâle gelir.⁶⁶

"Yüksek Ökçeler" hikâyesinde Hatice Hanım, hayatta kalmak, huzurlu olmak ve sağlıklı yaşamak için, birlikte var olmayı bir tür gizil anlaşmaya çeker. "Toplum, kendisinin eleştiri ve gerçekleştirme mantığını izlemeyen hiçbir şeyle ya da hiçbir vizyonla 'birlikte var olamayacaktır'. Görmezden gelmek yoluyla, 'varoluş'u, mükemmel bir biçimde uyum göstermenin, hayatta kalmanın ve hepsinden önce de statükonun tahakkümü ve egemenliğinin aygıtı kılmaştır."⁶⁷

Hatice Hanım'ın temel kaygısı, "varoluşun anlamlı, doyurucu, yaratıcı olup olmadığına ve insan tinselliğinin potansiyellerini gerçekleştirip gerçekleştirmediğine bakmaksızın, 'varolmayı' sürdürmek, kendi içinde bir

⁶⁵ H. D. Loo, M. Reijen, *Modernleşmenin Paradoksları*, s. 152.

⁶⁶ H. Niedzviecki, *Ben Özelim*, s. 87-117.

⁶⁷ Bookchin, *Ekolojik Bir Topluma Doğru*, s. 268.

amaç olarak uyum göstermek" olur. Hayatta kalmasını, düzenini devam ettirmesini, sağlığına rağmen duygusal olarak tamamlanmasını sağlayacak olan her araç, konformizmin aygıtına dönüşür.⁶⁸

Kişinin davranışında, zaafı ile topluma mâl olmuş benliği arasında can alıcı bir ayrım mevcuttur. Birey, toplumsallaşırken hem başkalaşır hem de sabitlenir. Bu sabitliğin her koşulda devamı için, bazı seçilmiş hareketlerini de devam ettirir. Hatta bu anlamda kendi kendisini cesaretlendirir. "Düşüncelerinden emin olan, konumuyla gurur duyan veya görevini yerine getirme kaygısı taşıyan herkes trajik bir maske takar."⁶⁹ Alışkanlıklarımız "vicdan tarafından sadakat ve ödevlere dönüştürülür" ve biz de "kişiler ya da maskeler hâlini alırız."⁷⁰ Hikâyede maskeli bir kahraman ve standart bir hayat vardır. Hatice Hanım, hızla kendine yabancılaşırken, rolünü de sağlığı pahasına devam ettirmek ister. 'İncinme reddedilir', bu da narsisistik olarak kendi değerlerinin 'isyankârı' olmayı getirir.⁷¹

⁶⁸ Bookchin, *age.*, s. 267.

⁶⁹ Goffman, *age.*, s. 64.

⁷⁰ Goffman, *age.*, s. 60).

⁷¹ P. Mellencamp, "Durum Komedi, Feminizm ve Freud Gracie ve Lucy'nin Söylemleri", *Eğlence İncelemeleri*, ed., T. Modleski, çev. N. Gürbilek, Ankara: Metis, 1998, s. 131.

Sonuç

Rönesans, Reform, Coğrafi Keşifler ve bütün olarak Aydınlanma çağı içerisinde kültürel kodlarını bulan, devamında sanayileşme devrimi ile siyasi zeminini kuran modernite, 18. yüzyıldan itibaren dünyanın ekonomik, felsefi, kültürel ve siyasi temelinde var olan büyük bir sistemdir. 19. yüzyıla kadar, Hıristiyanlık ve kilise kurallarına bağlılık olarak tanımlanan konformizm, özellikle modernizm ile birlikte anlam alanını da değiştirir. Bilindiği üzere modernist birey, hayatın parçalanmışlığı, bireyselliğin yükselişi, zamanın yitirilmesi, mekânda çeşitlenme ile kendisini konumlandırır.

Batı ülkelerinden sonra tüm dünyayı etkisi altına alan modernizm, 19. yüzyıldan itibaren Türk sosyal ve siyasi hayatının yönlendirici felsefelerinden biri olur. Fakat modernizm, kendi içerisinde çelişkili bir kavram olarak, ciddi eleştirilere de uğrar. Ulus devletin ideolojisi olmasına rağmen, Türkçü aydınların çeşitli noktalardan hedefine aldığı modernizm, Ömer Seyfettin'in milliyetçilik düşüncesine ve sosyal Darwinizm'e uygun düşerse de yazarın militarist bakışı ve Halk'a Doğru prensibinin umdelerine bağlılığı onu modernitenin ilkelerine karşı mesafeli bir noktaya da taşır.

Ömer Seyfettin, kolektif kimlikten ve yerel kültürden uzaklaşmanın nedeni olarak gördüğü modernizm içerisinde, konformizmin de eleştirisini gerçekleştirir. Bireyin, kendi değer dünyasını, grup veya çevrenin yargılarına göre şekillendirmesi olarak tanımlayabileceğimiz uyumculuk, yazarın çeşitli hikâyelerinde işlediği bir konu olur.

"Yüksek Ökçeler" isimli hikâyesiyle Ömer Seyfettin hem dönemdeki hegemonik eril söylemin zedelenmesi hâlinde yaşanacakları anlatmış hem de ev ve ayakkabı metaforu üzerinden konformizme dair tenkitlerini yöneltmiştir. Hikâye, çevrenin değerlerine uyma çabasının, kahramanın karakterini dönüştürüşü üzerine bir eleştiri metni olarak okunabilir. Bu kısa hikâyede Hatice Hanım, aslında hiçbir sorunu çözmez, sadece görmezden gelir, uyum sağlar. Yani toplumsal değeri olan çoğunluk, kendi yapısını, kural ve yargılarını benimsetmiş, bireyin kaygısı, konformizm ile yenilmiştir.

Kaynakça:

- Adorno, T. W. *Kültür Endüstrisi*. çev. M. Tezel, N. Ülner, E. Gen. İstanbul: İletişim, 2007.
- Argunşah, H. "Ömer Seyfettin'de Millî Kimliğin İnşasında Kadın". *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatında Kadın Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Ankara: Kibatek, 2017: 55-79.
- Argunşah, H. "Ömer Seyfettin'in Tarihî Hikâyelerinde Kişileştirme". *Tarih ve Roman*, İstanbul: Kesit Yay., 2016: 305-324.
- Belge, M. "Türkiye'de Zenofobi ve Milliyetçilik", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 4*. İstanbul: İletişim Yay., 2003: 179-192.
- Berkes, N. *Türk Düşününde Batı Sorunu*. İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2015.
- Bookchin, M. *Ekolojik Bir Topluma Doğru*. çev. A. Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı, 1996.
- Bora, T. "Analar, Bacılar, Orosular: Türk Milliyetçi-Muhafazakâr Söyleminde Kadın". *Şerif Mardin'e Armağan*. der. A. Öncü, O. Tekelioğlu. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005: 241-282.
- Breton, D. *Acının Antropolojisi*. çev. İ. Yerguz. İstanbul: Sel, 2019.
- Budak, S. *Psikoloji Sözlüğü*. İstanbul: Bilim ve Sanat Yay., 2003.
- Cevizci, A. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma, 2000.
- Cioran, E. M. *Çürümenin Kitabı*. çev. H. Bayrı. İstanbul: Metis, 2013.
- Çabuklu, Y. *Postmodern Toplumda Kriz ve Siyaset*. İstanbul: Kanat, 2004.
- Çetinsaya, G. "Kalemiye'den Mülkiye'ye". *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 1*. ed. M. Alkan. İstanbul: İletişim Yay., 2012: 54-71.
- Çiğdem, A. *Bir İmkân Olarak Modernite*. İstanbul: İletişim Yay., 2004.
- Debord, G. *Gösteri Toplumu*. çev. A. Ekmekçi, O. Taşkent. İstanbul: Ayrıntı, 1996.
- Dunn, G. G. (1998). *A Social Critique of Postmodernism: Identity Crisis*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1998.
- Foucault, M. *Hapishanenin Doğuşu*. çev. M. A. Kılıçbay, Ankara: İmge, 2019.
- Funk, R. *Ben ve Biz*. çev. Ç. Tanyeri. İstanbul: YKY, 2018.
- Gall, A. *Anksiyete ve Kaygı*. çev. İ. Yerguz. Ankara: Dost, 2012.
- Giddens, A. *Modernliğin Sonuçları*. çev. E. Kuşdil, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010.
- Goffman, E. *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. çev. B. Cezar, İstanbul: Metis, 2009.
- Goffman, E. *Damga*. çev., Ş. Geniş, L. Ünsaldı, S.N. Ağırnaslı. Ankara: Heretik, 2014.
- Göle, N. *Melez Desenler*. İstanbul: Metis Yay., 2011.
- Gruen, A. *Normalliğin Deliliği*. çev. İ. İgan. İstanbul: Çitlembik, 2003.
- Habermas, J. *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü*. çev. M. Sancar, T. Bora. İstanbul: İletişim, 2010.
- Heidegger, M., *Zaman ve Varlık Üzerine*. çev. K. Ökten, İstanbul: Alfa, 2018.
- Judt, T. *Yirminci Yüzyıl Üzerine Düşünceler*. çev. N. Elhüseyni. İstanbul: YKY, 2013.
- Kızılçelik, S. *Postmodernizm Dedikleri*. İzmir: Saray, 1996.
- Kızılçelik, S.; Erjem, Y. *Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü*. İzmir: Saray, 1996.
- Loo, H. D., Reijen, M. *Modernleşmenin Paradoksları*. çev. K. Canatan. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.
- May, R. *Yaratma Cesareti*. çev. A.Oysal. İstanbul: Metis, 2016.
- Mellencamp, P. "Durum Komedi, Feminizm ve Freud Gracie ve Lucy'nin Söylemleri". *Eğlence İncelemeleri*. ed., T. Modleski. çev. N. Gürbilek. Ankara: Metis Yay., 1998: 125-145.
- Mesouidi, A. *Cultural Evolution*. University of Chicago Press, 2011.
- Nabokov, V. *Rus Edebiyatı Dersleri*. çev. Y. Yavuz, F. Özgüven, A. N. Akbulut. İstanbul: İletişim, 2013.
- Niedzwiecki, H. *Ben Özelim*. çev. S. Erduman. İstanbul: Ayrıntı, 2021.
- Orbach I., Mikulincer M., Sirota P., Gilboa Schechtman E. Mentalpain: A Multidimensional Operationalization and Definition. *Suicide Life Threat Behav.* 33/3(2011): 219-230.

- Ömer Seyfettin. *Hikâyeler 1.* haz. Hülya Argunşah. İstanbul: Dergâh Yay., 2020.
- Ömer Seyfettin. *Hikâyeler 2.* haz. Hülya Argunşah. İstanbul: Dergâh Yay., 2020.
- Segal, L. "Yarışan Erkeklikler", *Birikim*. çev. V. Ersoy, 35 (1992): 38 – 49.
- Sennett, R. *Ten ve Taş*. çev. T. Birkan. İstanbul: Metis, 2019.
- Small, H. *The Public Intellectual*. Oxford: Blackwell Pub, 2002.
- Şaylan, G. *Postmodernizm*. Ankara: İmge Kitabevi, 2003.
- Tekeli, İ. "Türkiye'de Siyasal Düşüncenin Gelişimi Konusunda Bir Üst Anlatı". *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce 3*, İstanbul: İletişim Yay., 2002: 19-42.
- Tossani, E. "The Concept of Mentalpain". *Psychother Psychosom*, 82/2 (2013), s. 67-73.
- Touraine, A. *Modernliğin Eleştirisi*. çev. H. Tufan. İstanbul: YKY, 2018.
- Tönnies, F. *Cemaat ve Cemiyet*. çev. E. Güler. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2019.
- Türköne, M. *Siyaset*. Ankara: Lotus Yayınları, 2006.
- Waal, F. *İçimizdeki Maymun*. çev. A. Biçen. İstanbul: Metis, 2008.